

Gimbernat, 2008 (*), 49, 113-117

ALGUNS ASPECTES SANITARIS EN L'ESTADA DEL BARÓ DE MALDÀ A BERGA (1809-1814)

SANTANDREU SOLER, M. *Dolors*

Àmbit de Recerques del Berguedà

RESUM: Entre els anys 1809 i 1814, fugint de la dominació francesa, Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà, va deixar el seu palau de Barcelona i va passar a residir a Berga. Durant la seva estada, el baró de Maldà anirà anotant en el seu "Calaix de sastre" l'esdevenir diari i és, per tant, una font molt valuosa per al coneixement de la vida berguedana a principis del segle XIX.

Entre els aspectes que el baró anota trobem interessants referències a aspectes sanitaris.

Paraules clau: Baró de Maldà, remeis, malalties, costums. Berguedà

RESUMEN: Entre los años 1809 y 1814, huyendo de la dominación francesa, Rafael de Amat y de Cortada, barón de Maldà, dejó su palacio de Barcelona y pasó a residir en Berga. Durante su estancia, el barón seguirá escribiendo su diario, el "Calaix de sastre" donde anotará los principales hechos que le acontecían.

Entre estos comentarios figuran interesantes referencias a cuestiones sanitarias.

Palabras clave: Barón de Maldà, enfermedades, remedios, costumbres. Berguedà

*

Berga compta amb un testimoni d'excepció per al coneixement de la vila i dels seus habitants a principis del segle XIX.

Es tracta dels relats inclosos al "Calaix de Sastre", el dietari escrit per Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà¹.

Aquest membre de la noblesa catalana, juntament amb la seva família i fugint dels francesos, va abandonar el seu palau a Barcelona i va refugiar-se a Berga, lloc on va fer estada entre els anys 1809 i 1814.

A Berga, el baró de Maldà residia a la casa que el seu gendre, el marquès de Castellbell, tenia a la plaça de sant Joan i que descriu de la següent manera: "*casa Vergós o Amat*,

M. Dolors Santandreu Soler

que és lo mateix, ab l'escut d'armes sobre del portal rodó d'entrar a la casa"². Els qui coneixen la ciutat la relacionaran a l'instant amb l'actual edifici on ara es troba el popular bar "Cal Negre" i que a Berga es coneix a nivell popular com a "Palau dels Peguera".

Un dels primers personatges que el baró coneix en arribar a Berga és un dels metges de la vila, el doctor Joan Sastre, de qui diu que és "*un facultatiu molt hàbil si infirmitas non est ad mortem*"³.

En la seva estada a Berga, el baró de Maldà, escriu dia a dia, les seves impressions, les persones que coneix, les festes, el temps que fa i moltes altres coses i amb aquestes notícies ens permet tenir un acurat retrat de com s'esdevenia la vida a Berga durant la Guerra del Francès.

Entre els molts aspectes que el baró tracta hi trobem també algunes qüestions sanitàries. Concretament, en aquesta comunicació, ens fixarem en la malaltia i posterior mort de Rafelet, un dels néts del baró, i en una malaltia que el mateix baró va patir i que descriu amb tot luxe de detalls.

Pel que ens diu el baró, a l'abril de 1811 a Berga hi va haver una passa, els símptomes de la qual eren "*malaltia de ventrell*" i febre⁴.

A casa Amat, el 6 d'abril, van caure malalts en Tano i en Rafelet, fill i nét del baró respectivament. Les primeres mesures que es van prendre van ser aïllar-los per no contagiar els demés.

Els dos malalts van passar molt mala nit ja que la febre els va ocasionar "*desvari, com rellotge desconcertat*"⁵ fet que va motivar que, a més de la consulta del metge de la família, el Dr. Joan Sastre, també fos requerida la presència d'un altre facultatiu, el Dr. Josep Boixader. Els metges van receptar als malalts "*una manxiula aplicada al clatell, a més de laudano o opi*"⁶.

Al dia següent, l'estat del fill del baró havia millorat molt, no així el del nen que encara era motiu de preocupació per part dels metges.

El dia 9 d'abril, el baró relata d'aquesta manera l'estat dels malalts: "*Va de notable millora mon querit fill Tano, havent ja molt evacuat i continuant encara per cambra, i l'orina abundant i de bona qualitat, logrant descansar i dormir ab quietud i ja sens desvari, obrant bé la tissana i l'extracto de la quina, a satisfacció dels dos metges doctor Joan Sastre i doctor Josep Boixader. Emperò del Rafelet, lo petitet de Maria Escolàstica, los dóna més cuidado lo inflor i una tos catarral que ha sobrevinguda al noiet*"⁷.

Un dia després, la recuperació del Tano és ja un fet i el nen, en Rafelet, també evoluciona bé, de manera que ja només són necessaris els serveis d'un sol metge, el doctor Joan Sastre.

No tornem a tenir notícies de l'estat del Rafelet fins el dia 18 d'abril i són dolentes: *“Lo Rafelet de la marquesa, mon amat netet, que ja s'havia desinflat, del ventre, de sa malaltia, de repente, a dos quarts de dues d'esta tarda, l'ha acomès un fort accident en lo cap, ab febre també, continuant-li l'accident, que se tem ab fonament que prest acàbie sa vida est angelet de Déu, i se'n vagia al Cel”*⁸.

El nen va viure fins el dia 6 de maig. Aquest dia la anotació del baró en el seu dietari diu: *“A dos quarts de sis d'est matí se n'ha anat al Cel lo Rafelet, noieta més petit dels marquesos de Castellbell, mon netet, tenint una riquíssima herència en la pàtria celestial, havent acabat de patir en esta vida”*⁹.

L'enterrament d'aquest nen, fill dels marquesos de Castellbell i nét del baró de Maldà, gràcies a la descripció que ens en fa aquest darrer, ens permet conèixer els costums funeraris berguedans de principis del segle XIX en referència als albats.

El sebolliment del petit va tenir lloc un dia després de la seva mort, el 7 de maig de 1811. La primera cosa que es va fer, seguint el costum berguedà, va ser que una avisadora, una tal Marianna, va passar per tota la vila, casa per casa, convidant a l'enterrament.

A dos quarts de deu del matí una gran gentada va acudir a casa dels marquesos de Castellbell, a la plaça de sant Joan. Les persones més importants, els estaments eclesiàstic, civil i militar, van pujar a la casa mentre que la resta de la gent es va esperar a la porta.

El cos del nen reposava en un baület enramat de flors; al seu voltant vuit noiets aguantaven sengles ciris encesos mentre sonava una música de fagots i violins.

Es va formar una processó amb el baület obert i amb tot l'acompanyament que, pujant per carrer Major i seguint pels actuals carrers sant Francesc i Cardona, va arribar fins a l'església del convent dels franciscans on es va celebrar un solemne ofici fúnebre amb cants i música. Seguint el costum berguedà pel que fa als enterraments d'albats, després de l'ofici, només les dones van anar a oferir candeletes, dotze pans i quatre ampolles de vi.

Una vegada sebollit el cos, els pares de l'albat mort, van rebre a casa seva el condol de les dones, cobertes les senyores amb mantellines negres i les demés amb blanques, també segons el costum berguedà.

La mortalitat infantil a l'època era elevada com ho demostra el fet que, tres dies més tard, el baró relata la mort i enterrament d'un altre albat, això sí, amb un cerimonial una mica més pobre que el del fill dels marquesos de Castellbell.

La vida a Berga del baró de Maldà i de la seva família va continuar amb passeigs, excursions, vetllades musicals, àpats, festes, etc. fins que, el 3 de juny de 1812 el baró va caure malalt. Els primers símptomes van ser *“una gran escalfor de cap que m'obligà a jaure'm dalt en lo llit”*¹⁰. Es va avisar el metge de la família, el doctor Joan Sastre que li va mirar el pols, per si tenia febre, i la llengua. El resultat de l'exploració va ser que la febre *“començava un poc”* i que l'estat de la llengua no va agradar gens al metge per *“lo negra y rasposa”*. A més a més, el baró tenia el ventre *“atimpanat”*. El doctor Sastre va prescriure dos dies de *“crémor tàrtaro”*, o sigui, un laxant. L'estat del malat va aconsellar cridar dos altres metges a consulta, els doctors Francisco Sampons i Josep Boixader. Els tres *“senyors galenos”*, com els anomena el baró, en veure que la febre augmentava, van receptar al malat un vomitiu, una beguda agredolça com aigua de prunes i un *“servicial”*, o sigui, una lavativa, i per cuidar-lo, el baró d'Horts va fer venir de Manresa a un infermer, l'hermano Pere Bru. Així relata el baró l'administració de la lavativa: *“Luego se ha avisat en lo matí 7 o 8 del corrent (juny) al sr. Isidro, que és un bon barber i ja tocar a barbers lo donar servicials, est que l'ha compost de camamilla i oli. Aparellat lo servicial, o l'aucell de la cua llarga i del bec llarg, me só ajagut ab certa positura ensenyant-li bé el forat per aon devia entrar, i tot seguit jo xucla que xucla, i tan bé ho he fet que ni una gota de dit servicial se n'ha eixida fora del culòrum (...)”*¹¹. A aquesta lavativa en van seguir set més però, ans de millorar, el malat va patir una crisi de febre que li va durar setze hores. L'agreujament del seu estat va aconsellar l'extremunció, sagrament que li va ser administrat pel reverent pare comanador de Santa Coloma.

Els remeis van fer efecte i el dia 11 de juny el baró relata que *“m'isqué ben forta pestilència de mon culòrum, de tres llangardaixos llargs i gruixuts com pals de cadira (...) La febre anà disminuint, la llengua no tant bruta (...) i lo ventre continuant a desahogar l'encara ben pudenta caca que n'eixia”*¹².

Vençuda la malaltia, el baró va entrar en fase de convalescència, seguida ja només pel doctor Joan Sastre. L'estat de baró va anar tornant a la normalitat: *“ja se m'aclarí l'oïdo (...), lo nas ben destapat, com que ja lo tabaco, que antes no hi trobava gust ab tot que havano, m'eren flors i violes, trobant també lo xocolate dolç i aromàtic (...)”*¹³.

El baró va començar-se a llevar el dia 21 de juny, sant Lluís. El metge li va retirar els medicaments i li va fer seguir una dieta: *“menjant per escudella un bon plat d'arròs, sèmola o fideus, i después un trinxadet de gallina ab sopa que tenia mil gustos”*. Mica a mica la gana del convalescent augmentava *“trobant-ho tot bo, com la sèmola i no escassa*

*en lo plat, com també l'escudella d'arròs, que segons ditxo <fa el ventre gros> i ser jo ja arrosser, és dir aficionat a l'arròs; lo bullit, començant ja per l'aleta de la gallina, i després ja la cuixa ab verdura, anyadint-se'm luego la pilota i carn de braó que és la millor, i per un que no té dents ni queixals per poder-la ben mastegar, les dolces mandonguilles ab lo suc, a no relleno de ceba, i lo ben conformativa, a postres, de la torrada ben sucada ab vi, blanca de sucre, ab alguns polsets de canyella*¹⁴.

Finalment el baró refereix al seu dietari: “*Concloc ma convalescència amb l'eixida a missa, a l'església de sant Joan, i donar gràcies a Maria Santíssima de la Mercè, diumenge dia 28 de juny, vigília del gloriós apòstol sant Pere, ja ben pentinat i empolvat de perruca*”¹⁵. En no tenir coneixements de medicina, la que escriu aquestes ratlles no pot fer cap teoria sobre quines van ser les malalties que van tenir el baró i el seu nét.

Només, a manera de conclusió, podem apuntar que, gràcies al detallista relat del baró de Maldà, a més de malalties, símptomes i remeis, podem conèixer alguns metges berguedans, la seva feina i, sobretot, els costums de la Berga de principis del segle XIX a l'entorn de la vida i de la mort.

NOTES

1. Rafael d'AMAT i de CORTADA: *Calaix de Sastre*. Vols. VIII, IX i X. Ed. Curial. Biblioteca Torres Amat. Barcelona, 1996, 1999 i 2003.
2. Rafael d'AMAT i de CORTADA: *Calaix de Sastre*. Vol. VIII. Ed. Curial. Biblioteca Torres Amat. Barcelona, 1996. Pàg. 152.
3. Idem, pàg. 149.
4. Rafael d'AMAT i de CORTADA: *Calaix de Sastre*. Vol. IX. Ed. Curial. Biblioteca Torres Amat. Barcelona, 1999. Pàg. 46.
5. Idem.
6. Ibidem.
7. Ibidem, pàg. 47.
8. Ibidem, pàg. 52.
9. Ibidem, pàg. 62.
10. Ibidem, pàg. 195.
11. Ibidem.
12. Ibidem, pàg. 196.
13. Ibidem, pàg. 197.
14. Ibidem, pàg. 198.
15. Ibidem.